

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

АНТОНЕНКО Валентина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
УКРАЇНА

Анотація: *Стаття присвячена актуальній темі – розвитку державної системи безпеки в умовах інтеграційних та дезінтеграційних процесів, що стрімко і активно відбуваються у сучасному світі. Досліджено історію становлення та наукового формування категорії «економічна безпека держави» та її економічної сутності. Зроблений ретроспективний контент-аналіз наукових позицій вчених у цій галузі досліджень. Означені певні особливості сучасного трактування цієї категорії. Проаналізовано систему економічної безпеки України як складову загальної системи міжнародної безпеки, а також як систему внутрішніх підсистем безпеки її регіонів. Досліджено взаємозв'язок зазначених систем; визначено основні перспективи, переваги та гальма України на шляху євроінтеграції; накреслені внутрішні проблеми у сенсі забезпечення безпеки держави на тлі розбіжностей між безпекою держави як цілісного утворення та безпекою її регіонів. Доведено історичність певного конфлікту у розвитку країни, який пов'язується із наявністю так званих відцентрових сил. У якості виходу з такого конфліктного стану запропоновано використання централізованого консенсусу та методу «гри на акордеоні», сутність яких зводиться до обґрунтовано виваженого проведення внутрішніх реформ в країні.*

ВСТУП.

Дослідження проблем економічної безпеки держави були й залишаються в центрі уваги вітчизняних і зарубіжних науковців та державних інституцій. Зважаючи на те, що проблематика безпеки традиційно має статус найвищого пріоритету в державній політиці, поняття економічної безпеки набуває виняткового значення як аргумент прийняття політичних рішень. У таких умовах створення надійної системи економічної безпеки держави є винятково важливим завданням як для самої держави, так і для її економічних суб'єктів.

Чинником виникнення та постійного посилення уваги до цих проблем є, у першу чергу, трансформаційна криза української економіки, яка охопила всі сфери і стала суттєвою перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства. Тому питання забезпечення безпеки України розглядається як один із найважливіших національних пріоритетів, який вимагає посиленої уваги представників владних структур, політичних партій, науковців, широкої громадськості. Метою цієї статті є дослідження історії та розвитку підходів щодо сутнісного тлумачення категорії економічної безпеки держави, визначення її основних системних зв'язків на світовому і регіональному рівнях, оцінка можливостей та умов здійснення позитивних реформ у напрямку вирішення системних проблем для забезпечення подальшого розвитку і зміцнення безпеки української держави.

ОСНОВНА ЧАСТИНА.

Поступовий перехід України до усталеного економічного розвитку, забезпечення їй гідного місця у світовому співтоваристві вимагає науково обґрунтованої розробки та здійснення цілеспрямованої політики захисту її національних економічних інтересів. Основним критерієм економічної безпеки країни є здатність її економіки зберігати або принаймні швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах будь-яких кризових ситуацій. Якщо основна мета економічної політики полягає у задоволенні різноманітних інтересів політичних суб'єктів у суспільстві через певні зміни в фінансово-економічній сфері, то наука про безпеку забезпечує формування відповідної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави. Слід зазначити, що в останні роки на базі усвідомлення всього розмаїття критеріїв, чинників і загроз економічній безпеці держави відбувається процес систематизації та концептуалізації цього поняття як наукової категорії. Гносеологічно поняття «економічна безпека» виводиться вченими з поняття «національна безпека», і з нею об'єктивно пов'язується. Розглянемо історичні коріння та розвиток до часів сьогодення наукових тлумачень сутності економічної безпеки.

Як пише Л.М. Акімова, розуміння економічної безпеки фактично виникло з появою держави та входить до складової частини національних інтересів. Так, можна стверджувати, що перші згадки про

доцільність підтримки безпеки в економічному контексті наведені ще в основоположній праці Платона «Політея» [1]. Історію виникнення та становлення поняття економічної безпеки досліджувалося ще в роботах О.Ю. Чубукової і Т.Є. Воронкової [2], К.О. Утенкової [3]. Сьогоднішній стан та можливості розвитку систем безпеки напряду залежать від історичних витоків їх наукового дослідження. Про історію становлення та формування цього поняття та його дефініції свідчить табл. 1, на підставі якої в подальшому здійснено ретроспективний аналіз позицій вчених щодо досліджуваної теми. Сучасні нові досягнення науковців у галузі дослідження категорії економічної безпеки наведено у табл. 2.

Таблиця 1

**Історичний екскурс щодо формування поняття
«економічна безпека держави»**

Автор	Визначення
1	2
В.Н. Амітан [4]	Внутрішнім змістом поняття «економічна безпека» є модель, спрямована на створення умов для неперервного пристосування господарської діяльності або економічного функціонування до мінливих умов досягнення поставленої мети як у межах держави, так і її регіонів та господарюючих суб'єктів.
О.М. Бандурка [5]	Ознаки система економічної безпеки – стійкість системи, тобто можливість економічної системи захищати себе від небезпеки знищення чи руйнування з боку зовнішніх та внутрішніх чинників через здатність зберігати власний статус і структуру, адаптувати її до вимог середовища і власних інтересів, та дієвість системи, тобто здатність системи протистояти перешкодам розвитку і досягати поставлених цілей розвитку.
О. Білорус, Д. Лук'яненко [6]	Економічна безпека розглядається як наслідок глобалізації, як явище, що виникло у зв'язку з необхідністю забезпечення міжнародної безпеки.
В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько [7]	Економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави.
В.М. Геєць, О.І. Черняк, О.В. Баженова [8]	Економічна безпека – це характеристика, суть якої полягає в нормальному функціонуванні економічної системи взагалі, можливості нормальної роботи внутрішньої економічної системи та безболісного включення у світову.
З.С. Варналій [9]	Національна безпека – це стан національної економіки, за якого зберігається стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і задовольняються потреби особи, суспільства, держави.

Продовження табл. 1

1	2
О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов [10]	Економічна безпека держави є комплексною системою, яка включає в себе множину елементів і напрямків множини елементів і напрямків.
М.М. Єрмошенко [11]	Економічна безпека – це такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних інтересів стабільний і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери.
Х. Маховські [12]	Економічна безпека повинна забезпечувати досить високу міру незалежності від стратегічних партнерів, тобто тих, які потенційно можуть впливати на політичні рішення, які будуть неприйнятні з комерційної точки зору.
Я. Жаліло [13]	Економічна безпека країни – це складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання.
Г.В. Задорожний [14]	Економічна безпека – це наука, що вивчає економічні небезпеки і загрози та протидію їм у процесі забезпечення нормальних матеріальних і духовних умов соціально-економічного розвитку людини та інших суб'єктів суспільної діяльності.
В.І. Мунтіян [15]	Економічна безпека – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, який включає механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам.
І.Г. Мішина [16; 17]	Економічна безпека – основа життєдіяльності суспільства, його соціально-політичної та національно-етнічної стійкості. ... економічні відносини, горизонтальні і вертикальні, між державою, регіонами, підприємствами й окремими індивідами з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб'єктів економіки, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.
Г.А. Пастернак-Таранушенко [18]	Економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців.

Продовження табл. 1

1	2
М.М. Пендюра [19]	Економічна безпека держави є не тільки однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, а й вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів.
А.І. Сухоруков, О.Д. Ладюк [20]	Економічна безпека держави – це здатність країни генерувати позитивні зрушення в національній економіці, протистояти зовнішнім загрозам і гідно презентувати себе на зовнішньому ринку.

/авторська розробка/

Таблиця 2

**Сучасні наукові позиції щодо формування поняття
«економічна безпека держави»**

Автор	Визначення
1	2
О.В. Скорук [21]	... до економічної безпеки держави варто віднести ті складові елементи, які характеризують лише економічні процеси та суміжні з ними явища, це: інвестиційно-інноваційна, фінансова, зовнішньоекономічна, продовольча та енергетична безпека.
Х.О. Мадзіновська [22]	Макроекономічна безпека – це стан економіки, при якому досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.
Л.М. Акімова [23]	... економічну безпеку доцільно розглядати як стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та в зростанні добробуту в цілому.
Т.В. Сак [24], В.М. Малишко [25], Н.І. Кобзар, С.О. Геращенко, О.М. Кірієнко [26]	... економічна безпека – це свого роду забезпечення в довгостроковій перспективі таких систем показників як: економічна незалежність, економічна стійкість і стабільність, здатність до економічного розвитку і прогресу.
Т.В. Цвігун [27]	Економічна безпека передбачає спроможність національної економіки забезпечити свій незалежний розвиток, стабільність інститутів громадянського суспільства, достатній оборонний потенціал держави за різних несприятливих умов і подій, а також здатність країни захистити власні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Продовження табл. 2

1	2
З.В. Гбур [28]	... економічна безпека держави - це особливий стан економіки, який забезпечується стійкими та обґрунтованими методами нівелювання впливу загроз внутрішнього та зовнішнього середовища, при якому створюються належні умови для розвитку стабільної соціально-економічної системи.
К.С. Колеснікова, І.А. Маліновська, В.О Чабаров [29]	... економічна безпека держави означає захищеність усіх рівнів економіки країни від небезпечних дій, що можуть бути як наслідком свідомого впливу будь-якого чинника, так і стихійним впливом ринкових сил.
Н.М. Попадинець [30], Л.М. Акімова [31]	... економічна безпека - це сукупність умов, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного відновлення і самовдосконалення, здатність економіки забезпечувати ефективно задоволення ендогенних та екзогенних суспільних потреб.

/авторська розробка/

Досліджуючи розглянуті історичні і сучасні наукові підходи до визначення сутності економічної безпеки, необхідно зазначити наступне:

- по-перше, поняття «економічна безпека» (тим більше на національному, державному рівні) охоплює цілий комплекс різноманітних за своєю спрямованістю та змістом її складових, які обумовлені, зокрема, функціями держави у суспільстві. Виконання державою певної сукупності функцій об'єктивно формує систему її економічних та інших інтересів. Тому при визначенні сутності економічної безпеки на рівні держави, вчені, виходячи з актуалізації цих інтересів, акцентують свою увагу на тому чи іншому напрямку діяльності держави, досліджуючи цю категорію з різних наукових позицій. Отже, існування в науці дещо різних точок зору стосовно визначення сутності досліджуваної економічної категорії має, на нашу думку, наукові підстави і взагалі не суперечить меті виявлення її вмісту;

- по-друге, зважаючи прийнятною попередню тезу про можливість існування в науці різних підходів до визначення сутності економічної безпеки держави, варто все ж таки зазначити, що деякі з них дещо звужують цю категорію. Так, наприклад, підхід, що базується на

визначенні економічної безпеки як механізму, системи або комплексу заходів державного регулювання (В.Н. Амітан, О.М. Бандурка, В.І. Мунтіян) зводить економічну безпеку до сукупності заходів, що її забезпечують, не концентруючись при цьому на самій безпеці. Тому можна вважати, що ця група вчених зосередилася на базових підходах не до самої економічної категорії як такої, а на її забезпеченні, що, до речі, у свою чергу є також досить важливою, але іншою, науковою проблемою;

- по-третє, стосовно ставлення до економічної безпеки як до окремої галузі науки (Г.В. Задорожний, Г.А. Пастернак-Таранушенко) треба підкреслити, що економічні категорії і є об'єктом наукового дослідження, але це ні в якому разі не розкриває її сутність; більш того, саме наукові пошуки забезпечують шлях до пізнання сутності будь-якої досліджуваної категорії. Тому можна погодитися з тим, що економічна безпека заслуговує на визнання її як самостійної галузі науки, що необхідно проводити її наукові дослідження і, зокрема, для виявлення її сутності і змісту;

- по-четверте, серед сучасних тверджень науковців привертає увагу формування комплексного підходу у визначенні сутності економічної безпеки, якого наразі дотримуються Т.В. Сак, В.М. Малишко, Н.І. Кобзар, С.О. Геращенко, О.М. Кірієнко, і до якого, на нашу думку, будуть долучатися і інші науковці. В цьому визначенні акцентується увага не тільки на статистиці, а й на динаміці (розвитку на майбутнє) безпекових аспектів, що треба визнати як науковий позитив. Але, на жаль, як видно з інших сучасних підходів дослідників, в їх твердженнях переважає статичність (тобто твердження про те, що безпека – це стан), що ми оцінюємо як дещо помилкове, з урахуванням прискорювання усіх економічних і інших процесів в світі і в нашій країні. На цій підставі наголосимо на тому, що статичного розгляду сутності безпеки явно не достатньо, і акцент необхідно робити саме на розвитку системи безпеки.

Окремо треба дати деякі коментарі стосовно точок зору О. Білоруса і Д. Лук'яненка, які стверджують, що економічна безпека є кількісною та якісною характеристикою властивостей системи, що відображає здатність до самовиживання та розвитку в умовах виникнення зовнішньої або внутрішньої економічної загрози. Стосовно врахування загроз у визначенні економічної безпеки не може бути жодних заперечень. Але виникають питання щодо ідентифікації і сутнісного

виокремлення кількісної та якісної характеристик: у чому, на думку авторів, різниця між ними, який зміст вони мають та т. і. Тому таке тлумачення досліджуваного явища вважаємо не зовсім вдалим або незавершеним.

Як видно, в усіх наведених визначеннях є сутнісні, змістовні елементи, які розкривають економічну безпеку як комплексне явище чи зосереджуються на деяких її основних складових.

Взагалі економічна безпека - це універсальна категорія, що відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відношень на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином. Тобто безпека є комплексною, системною категорією, на яку можна звертати увагу з багатьох позицій, досліджуючи при цьому тільки деякі (може, й найвагомші на момент дослідження) чинники чи складові.

Відомо, що будь-яка система являє собою сукупність взаємозалежних елементів, що утворюють деяку цілісність та єдність [15]. Теоретичною основою дослідження економічної безпеки є теорія економічних систем та застосовуваний до них системний підхід. Вагомі дослідження застосування системного підходу і теорії систем до синтезу систем економічної безпеки проведені у роботах Ю.Г. Лисенка, С.Г. Міщенко, Р.А. Руденського, А.А. Спірідонова [32], В.М. Гейця, М.О. Кизима, Т.С. Клебанової, О.І. Черняка [8], В.І. Мунтіяна [15], Н.Г. Чумаченка [33; 34]. Як інструментарій дослідження безпеки застосовується саме системний аналіз, який систему національної безпеки розглядає, по-перше, як елемент більшої за масштабами системи безпеки, - міжнародної безпеки, а, по-друге, як сукупність взаємопов'язаних підсистем економічної безпеки регіонів країни. У цьому контексті перший аспект проблеми пов'язаний із балансуванням національної безпеки у складі міжнародної, а другий - із її структуруванням на складові, якими є підсистеми регіональної безпеки.

Треба окремо і більш детально зупинитися на визначенні економічної безпеки як наявності будь-якої системи, що виражається у здатності предмета, явища чи процесу зберігати свої основні характеристики, сутнісні параметри під час патологічних, руйнівних впливів, що може привести до знищення самої системи (підхід А.Г. Шаваєва та А.Т. Багаутдинова). На нашу думку, в цьому визначенні перебільшено акцент системності та взагалі здійснено підміну

визначення категорії економічної безпеки терміном «система». Звісно, що до дослідження економічної безпеки необхідно застосовувати системний підхід, але безпеку не можна ототожнювати із системою взагалі. У цьому визначенні економічної безпеки також йдеться про основні характеристики і сутнісні параметри предмета, явища чи процесу, але науковці не пояснюють, які саме характеристики чи параметри вони мають на увазі. А застосування в цьому формулюванні понять предмета, явища чи процесу – взагалі відволікає увагу від її сприйняття і породжує нові запитання: про які предмети, явища чи процеси йде мова; як вони пов'язані із вказаною системою чи з економічною безпекою?

Враховуючи все вище викладене, можна сформулювати, що економічна безпека – це такий стан та можливості розвитку економічної системи, при якому забезпечується захист її економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз та формуються умови для досягнення цією системою економічних цілей у коротко- і довгостроковій перспективах.

Застосовуючи системний підхід, зазначимо, що будь-який суб'єкт, щодо якого досліджується стан та розвиток його безпеки, є досить складною відкритою системою, яка має внутрішні і зовнішні системні зв'язки, і тому, як наслідок, – його безпека також має ознаки системності, складності і взаємообумовленості. Відсутність збалансованості між централізацією або децентралізацією економічних взаємовідносин у середині системи безпеки та будь-який перекис у бік якихось її складників логічно сприятиме розвитку відцентрових сил, а, може, й розпаду самої системи.

Європейський шлях України та її поступовий цілеспрямований розвиток як європейської держави вимагають від державного керівництва та науковців урахування проблеми економічної безпеки та захисту національних інтересів країни в цілому. Тому необхідно розглядати економічну безпеку держави й враховувати при цьому зовнішні впливи на національну економіку. Більш того, це стосується не тільки і не стільки поточних переваг, що може отримати держава від інтеграції в Європу, а врахування потребують стратегічні перспективи, що має отримати або втратити наша країна [35]. Такої ж ідеї дотримується і Н. Е. Авансова [36]. Про наявність певних загроз національній безпеці в умовах глобалізаційних процесів вказують й інші вчені: «глобалізаційні процеси зачіпають усі складники економічної безпеки держави,

створюючи загрози для розвитку національної економіки» [29]. Досить слушною, з огляду на досліджувану проблему, є робота О.О. Глуценка та Д. М. Туленінової, які, застосовуючи метод сценаріїв, з відповідною логікою і доказовістю прогнозують наслідки євроінтеграції України; причому вони вказують на те, що на тлі українських сучасних реалій зазначена євроінтеграція може принести більше негативу, ніж перспектив, українській державі [37]. Зауважимо, що з їх висновками важко не погодитися.

Тому, на наш погляд, досліджуючи з цих позицій проблему економічної безпеки на макрорівні, доцільно, до існуючих в спеціальній літературі і в діючому законодавстві визначень безпеки держави, додати концептуальний підхід, що базується на співіснуванні макроекономічної системи окремої держави, яка інтегрує у економічне товариство, і цього товариства як більш глобальної системи (мегасистеми), до якої ця країна інтегрує. Сутність цього підходу полягає у наступному і описується нижче.

Взагалі економічну безпеку країни можна розглядати як досягнення динамічного збалансування між розвитком цієї країни та її зовнішньоекономічної сфери (наприклад, європейського економічного простору). Підкреслимо, що динамічне збалансування, на наш погляд, – це досягнення на будь-який момент часу взаємовигідного балансу між національною економікою та зовнішньоекономічним оточенням. Продовжуючи цю тезу, слід наголосити на тому, що динамічний збалансований розвиток України в європейському просторі буде можливим тільки за умови отримання економічних вигод усіма контрагентами цього співробітництва. Тільки у такому випадку зважені процеси децентралізації у системі не трансформуються у відцентрові руйнівні сили.

Міжнародна економічна безпека (МЕБ) є таким комплексом міжнародних умов співіснування домовленостей і інституційних структур, при якому кожній державі - членові світової спільноти забезпечується можливість вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального і економічного розвитку без зовнішнього тиску і втручання, в обстановці взаєморозуміння і співпраці. Шлях до її здійснення лежить через відмову від нав'язування моделей розвитку, від економічного і політичного примусу. Необхідне розуміння того, що всі країни в

довгостроковому плані більше виграють від прогресу інших країн, чим від їх пограбування. Правові гарантії МЕБ – у визнанні принципів рівноправ'я держав незалежно від їх соціального і політичного устрою. МЕБ повинна забезпечити співпрацю держав в рішенні як їх національних, так і глобальних проблем всього світу.

Розглядаючи зовнішньополітичний вплив окремих держав та організацій, необхідно розуміння того, які наявні та приховані цілі вони переслідують, впливаючи на іншу систему, та яких бажаних і реальних результатів від цих дій очікують. Держава, на яку впливають ззовні, і яка зтягнута в орбіту інтересів інших країн, має дбати про збереження власної суверенності та захист своїх національних інтересів і безпеки.

На сучасному етапі, що характеризується вченими як епоха глобалізації, питання безпеки кожної окремої країни ще більше актуалізувалося. Це зумовлено діалектичною суперечністю, яка проявляється, з одного боку, у стрімкому розвитку процесів лібералізації та інтеграції, що призводять до відкритості та взаємозалежності національних економік, розвитку глобального ринку, в умовах якого політична замкнутість та економічний ізоляціонізм окремих держав не мають змісту; а, з іншого, – постає проблема самозбереження та розвитку окремих суверенних держав, їх політичного та економічного самоутвердження на міжнародній арені. На початку ХХІ ст. глобалізація фінансової сфери, що проявляється у розвитку ринку євровалют, системі транснаціональних банків, формуванні розгалуженої мережі офшорів і глобальних комп'ютерних мереж, які забезпечують миттєві переміщення капіталів, створює можливість руйнування навіть стійких економічних систем, зумовлюючи адекватні політичні зміни. Передчуття негативних наслідків глобалізації привело до розробки у багатьох країнах світу концепцій національної безпеки, базовими елементами яких стали економічна та фінансова безпека.

Національна економічна безпека (НЕБ) – це такий стан та розвиток економіки і інститутів влади, при яких забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально направлений розвиток країни в цілому, достатній економічний і оборонний потенціал. НЕБ має: внутрішню матеріально-речову основу; досить високий рівень розвитку продуктивних сил, здатний забезпечити істотно важливу частку натуральних і вартісних елементів розширеного відтворення

національного продукту; внутрішню соціально-політичну основу економічної безпеки; досить високий рівень суспільної згоди відносно довгострокових національних цілей, що робить можливими вироблення і прийняття стратегії соціального і економічного розвитку, втілюваний в життя через державну політику, стійко підтримуваний більшістю народу. У міру інтернаціоналізації виробництва національна економічна безпека усе більш тісно зв'язується з міжнародною економічною безпекою. Це обумовлює необхідний паритет між централізацією та децентралізацією в системі НЕБ.

Про факт недобросовісного поведіння деяких країн в інтеграційних міждержавних процесах свідчить приклад недружніх імперських дій Російської Федерації до інших сучасних суверенних держав. Ба більше, така поведінка РФ має своє історичне підґрунтя, яке формувалося завдяки, між іншим, науковим розробкам російських дослідників системи державної безпеки.

На нашу думку, з огляду сучасного протистояння національних систем безпеки України і Російської Федерації, доречним було б звернути увагу на позиції російських вчених щодо цієї теми, бо їх дослідження формують, як зазначалося, те саме підґрунтя російської поведінки в системі МЕБ.

Свого часу розпад Радянського Союзу відбувся з причини дії у той період сильних відцентрових сил, які спонукали дистанціювання, а потім і відокремлення колишніх радянських республік від Москви. На нашу думку, цей процес міг бути значно глибшим і зачепити й інші регіони Російської федерації, що російську влад, безумовно, не надихало. Тому стало актуальним обґрунтування ролі регіонів у складі держави як цілісної єдиної системи, що викликало певний інтерес до таких ідей і в наукових колах.

Історія російського доробку у цьому напрямку започаткована, зокрема, роботами [39-40]. Так, В.С. Гусев [39] відстоює позицію, за якої економічна безпека регіону розглядається як система заходів по обгороджуванню економічного простору регіону від зовнішніх і внутрішніх погроз, ефективному функціонуванню складових регіональної економіки: інституційної інфраструктури (органів адміністративно-територіального управління і фінансово-кредитних інститутів); власне сфери виробництва (підприємств); об'єктів

транспорту і зв'язку; науки і наукових установ; систем життєзабезпечення; соціальної сфери. В такому викладенні сутності регіональної економічної безпеки: по-перше, дивним є застосований автором термін «обгороджування»; по-друге, виникає питання, що саме відноситься до зовнішніх загроз економічній безпеці регіону, чи включаються до таких загроз національні пріоритети, стратегії, програми тощо, якщо вони дещо суперечать регіональним цілям того самого «обгороджування».

Колектив російських науковців А. Татаркін, О. Романова, А. Куклін, В. Яковлев [40] має свою точку зору, згідно з якою економічна безпека регіону – це сукупність властивостей економічної системи регіону, що забезпечують стабільність, стійкість та поступальний характер розвитку регіону, певну незалежність і водночас інтеграцію з економікою держави в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду. Така позиція щодо сутності регіональної економічної безпеки, є досить слушною, тому що відповідає цільовій спрямованості її на інтеграцію з економікою держави.

В подальшому забезпечення існування РФ як цілісної держави дещо відвернуло російських науковців від теми співіснування держави та її регіонів, а привернуло увагу до іншої – дослідження безпеки РФ та її ролі в системі МЄБ.

Основи російської науки про економічну безпеку держави продовжувалися далі в роботах, наприклад, [41-47].

На нашу думку, російський історик А.М. Фомін досить відверто пише про позицію російської влади щодо забезпечення економічної безпеки РФ: по-перше, проголошується імператив верховного контролю держави над економікою країни, і, по-друге, фіксується залежність російської безпеки від сировинних галузей, до яких, до речі, відноситься видобуток газу і нафти Російською федерацією: «Российские власти с начала XXI века руководствовались в своей политике собственными представлениями об экономической безопасности, центральное место в которых занимает экономический суверенитет, понимаемый как верховный контроль государства над главнейшими отраслями экономики (прежде всего – сырьевыми) и снижение зависимости страны от мировых экономических катаклизмов» [41]. Саме тому бюджет РФ і її економічна безпека напрямку залежить від державного ручного

управління та світових цін на енергоносії. При цьому перше (державне втручання в економіку) гальмує і навіть спотворює розвиток цивілізованого ринку в країні, а друге (залежність від світових цін на газ і нафту) робить економіку РФ повністю залежною від коливань та кон'юнктури світового ринку цих товарів, а, отже, – від дій конкурентів та економічної поведінки покупців (останнє, за умови запровадження ними стратегій енергозбереження, стає досить негативним чинником впливу на російську економічну безпеку). Тому таку парадигму економічної безпеки РФ не можна вважати вдалою чи ефективною.

Але подібні пошуки національної безпеки РФ продовжувалися у цьому напрямку: в роботах [42-43] запропоновано використання державно-приватного партнерства заради безпеки держави та висловлюється зайва ейфорія з цього приводу. Варто зазначити, що ще в 1998 році відомий російський політик і економіст, зараз – більш відомий старший науковий співробітник Центру глобальної свободи та процвітання Інституту Катона (Вашингтон, США) Андрій Ілларіонов попереджував тодішню російську владу про хибність державного втручання в економіку та доводив, що підвищення рівня економічної безпеки вимагає скорочення масштабів державного втручання в економіку [44]. Песимістичні прогнози А. Ілларіонова збуваються – саме це і відбувається зараз в російській економіці. Як пише Т.В. Ускова, «главными угрозами страны в области экономики являются сохранение экспортно-сырьевой модели развития и высокая зависимость от внешнеэкономической конъюнктуры. Длительный период их негативного влияния существенно снижает роль Российской Федерации в мировом пространстве, делает российскую экономику все более уязвимой перед внешними вызовами» [45]. Так само оцінюють стан системи безпеки РФ і інші російські науковці [46, 47]. Так, наприклад, Е.С. Кутукова наголошує: «Прямая зависимость экономики России от мировых цен на нефтепродукты существенно подрывает наш авторитет в экономическом мире, а так же не способствует развитию экономики страны» [47].

Вважаємо, що ці процеси, які відбуваються в РФ, потроху руйнуючи її імперські позиції та стримуючи її амбіції щодо України, наразі формують більш сприятливі зовнішні умови для системи безпеки нашої держави. Але покращення зовнішніх умов забезпечення державної

безпеки вимагає від української влади більшої уваги на вирішення внутрішніх безпекових проблем.

Крім того, система НЕБ є сукупністю взаємопов'язаних внутрішніх складових підсистем економічної безпеки регіонів країни. Застосовуючи системний підхід до дослідження економічної безпеки держави, необхідно дослідити її на регіональному рівні, виявити регіональні ознаки, особливості та проблеми.

Як вже зазначалося, НЕБ характеризується сукупністю підсистем безпеки регіонів, вивченню якої, на жаль, наукова література приділяє не достатньо уваги. Наукова нерозвиненість цього питання, на нашу думку, обумовлена, зокрема, і нерішучістю та квалістю влади щодо його практичного вирішення.

В контексті сучасних українських проблем, пов'язаних із сепаратистським конфліктом на Сході України, та вимог щодо державних децентралізаційних перетворень вельми актуальним і потребуючим негайного вирішення є питання реформування ієрархії (децентралізація) влади в Україні.

Перш за все, доцільно було б стисло згадати про витоки цієї проблеми.

З урахуванням історичного шляху створення української держави, вони (витоки) є логічно сформованими і об'єктивно існуючими: протягом своєї історії Україна вишукувала своє місце у світі та з великими складнощами і протиріччями створювала свою державність, про що свідчать історичні факти та наукові дослідження (не занурюючись надто глибоко у цю загально визнану тезу, можна, наприклад, згадати історію України О. Субтельного [48]).

Дві відцентрові, протилежні одна одній тенденції, існували і розвивалися в Україні майже за всю її історію. Хочеться висловити дискусійну думку про те, що колишня (не сучасна) влада була в цьому навіть зацікавлена, певним чином використовуючи внутрішні протиріччя українського суспільства задля того, щоб «успішно» їх долати та забезпечувати «прогресивний розвиток» цього суспільства, а довго терпляче суспільство це терпіло. Зухвалий поворот у цій справі відбувся у 2004-2005 роках, коли країну майже роздирило на дві частини, при цьому влада вдалася до досить рішучих кроків щодо вирішення цього історичного протиріччя, насаджуючи певні погляди однієї половини

суспільства усім без винятку, і, що є принциповою помилкою тодішньої влади, – почала тиснути на іншу половину єдиної тоді країни. Цей абсолютно помилковий вибір влади спровокував відродження й поживлення відцентрових сил в суспільстві, які й почали розхитувати єдину країну, і з часом стали заважати внутрішнім інтеграційним процесам. Суспільство в усіх його проявах: політики, журналісти, історики та ін. – почали вдаватися до обговорення та навіть пересмикування зазначеної теми, все більше й більше розпалюючи відцентровий конфлікт в Україні. Звісно, що ці політичні помилки мали досить негативний вплив на НЕБ.

Тут як раз доречно було б згадати про відомий філософський закон про єдність та боротьбу протилежностей: якщо вмiло ними (протилежностями) управляти, то ситуацію можна владнати і уникнути переростання боротьби протилежностей у непримиренний конфлікт. На жаль, цього не сталося, недалекоглядна позиція колишньої влади як раз загнала вирішення конфлікту в глухий кут, і тому цей конфлікт, одного разу розбурханий, почав свою деструктивну дію у напрямку внутрішньої деінтеграції країни. Проблем сучасності додає те, що цим скористалися певні зовнішні сили; маючи свої «геополітичні інтереси», вони із досить енергійною активністю ще більше розбуркують ці деінтеграційні процеси, а ситуація в цілому вийшла із-під контролю української влади.

Отже, необґрунтоване перевищення необхідних на той час масштабів і швидкості процесів децентралізації призвели до активізації відцентрових сил в країні, які саме і сформували досить серйозні загрози її національній безпеці.

Необхідно віддати належне тому факту, що, попри втрату єдності у системі національної безпеки української держави, вона отримала більш надійне місце і зв'язки у системі міжнародної безпеки. Але необхідно додати, що це зовсім не зменшує вагомості проблеми забезпечення національної безпеки в середині самої країни і не знімає національної відповідальності кожної країни за самостійне вирішення цієї проблеми.

Досить цікавим у цьому сенсі є американський метод управління колективом чи суспільством, який отримав назву «гри на акордеоні», класично відомий у теорії стратегічного менеджменту як ефективний метод управління стратегічним спротивом [49]. Уперше цей метод був детально описаний у роботах І. Ансоффа як дієвий інструмент

проведення корпоративних реформ на підприємствах і у компаніях; його активно використовують американські спеціалісти з управління опором. Сутність «гри на акордеоні» зводиться до того, що:

- опір реформам з боку колективу (чи суспільства) залежить від двох факторів: від масштабів реформ і від проміжку часу, який є у розпорядженні менеджера-реформатора;

- сила опору знаходиться у прямій залежності від масштабу змін, тобто із збільшенням масштабності реформ збільшується і тиск спротиву персоналу (суспільства);

- опір зменшується при збільшенні часу, відведеного на проведення реформ, – величина спротиву обернено залежна до терміну проведення реформ;

- враховуючи вище вказане, «гра на акордеоні» передбачає раціональну адекватність у проведенні реформ: активізація реформатських дій при заспокоєнні супротивних настроїв у колективі (суспільстві) та певне їх гальмування при нарощуванні опірною тиску – такий варіант проведення реформ дійсно нагадує реальний варіант гри музики на справжньому акордеоні [50].

Логічно виникає питання: якщо теорія менеджменту вже давно розроблена і відома у колі корпоративних менеджерів та застосовується у практиці ефективно працюючих корпорацій, то чому наші урядовці не могли б цей метод застосовувати, наприклад, для проведення своїх реформ в країні? Практика української влади, навпаки, налічує багато прикладів, коли влада, всупереч описаній вище теорії управління спротивом, збільшувала реформатський тиск на суспільство в ті періоди, коли він і так був вельми великим і з суб'єктивних причин – нераціонального державного управління реформами – ще збільшувався.

На сьогодні, на тлі цих конфліктних явищ, активно піднімається питання децентралізації влади; причому ставлення до цього питання у суспільстві явно болюче: є досить багато поглядів, точок зору, ризиків. Ризики, до речі, пов'язані також із тим, що сприйняття суспільством реформ, які проводяться під час напруги і зростання опору, є не адекватним і навіть деструктивним: в період внутрішнього напруження не варто робити кардинальні кроки та прискорювати реформи, бо це, за методом «гри на акордеоні», може завдати новий імпульс до ще більшого підвищення цього опору.

Враховуючи наявність вище згаданих відцентрових сил в Україні, доречно було б накреслити контури та умови інших, протилежних їм, – доцентрових сил. На жаль, наразі таких доцентрових сил в українській дійсності досить замало, бо переважають внутрішньо і зовнішньо розкручені відцентрові процеси.

В політичній площині поволі й обережно зароджуються паростки іншого компромісного підходу, якому можна було надати конструктивну назву «центристський консенсус». Цей підхід поки що не є загально відомим, але, на нашу думку, заслуговує на професійний інтерес з боку сучасної української влади. Для сучасної України такий консенсус є реальним виходом з кризи.

Тлумачення консенсусу, з юридичної точки зору, надається в українському законодавстві (що цікаво, – з питань стандартизації), зокрема: «консенсус – загальна згода, яка характеризується відсутністю серйозних заперечень з суттєвих питань у більшості заінтересованих сторін та досягається в результаті процедури, спрямованої на врахування думки всіх сторін та зближення розбіжних поглядів. Консенсус не обов'язково є одностайним» [51]. Такий підхід виявляється доречним і до політичного консенсусу в умовах державної кризи.

Необхідно визначитися із сутністю поняття «центристський консенсус», базуючись на наведеній вище нормі цитованого законодавства. Це, на нашу думку, є така загальна згода, яка характеризується деякими взаємними поступками з боку заінтересованих сторін та досягається в результаті процедури, спрямованої на врахування думки всіх сторін та зближення розбіжних поглядів за умови дотримання превалювання єдиних системних (у даному розумінні – державних) інтересів над інтересами окремих заінтересованих сторін (цей доданок є пропонованим). Остання уточнююча умова, а саме превалювання загальнодержавних інтересів над відцентрованими, мала б забезпечувати відродження єдності української держави і зміцнення її захищеності.

На жаль, діюча редакція Конституції країни не має чіткості у цьому питанні; так, ст. 132 Конституції проголошує: «Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з

урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій» [52]. З приводу цього, вважаємо, що доречним було б, після слів «... культурних традицій» додати таке: «..., за умови превалювання інтересів єдиної і цілісної держави над специфічними інтересами окремих регіонів». Вважаємо, що це практично забезпечувало б задекларовану єдність і цілісність, до яких наша країна йде важким і суперечливим шляхом та є обов'язковою умовою очікуваної децентралізації [48].

Дослідження регіональної безпеки не може проводитися у відриві від національної безпеки, а тільки на підставі системного зв'язку економічної безпеки держави й економічної безпеки її регіонів. На жаль, багато вчених не приділяють належної уваги економічній безпеці на регіональному рівні як чиннику забезпечення національної безпеки і не виокремлюють її специфічну сутність саме у цьому контексті. Це, зокрема, пояснює той факт, що спеціальних наукових досліджень, присвячених визначенню сутності саме економічної безпеки регіону, ще недостатньо.

Власне кажучи, виокремлення регіональної економічної безпеки і її розгляд окремо від національної економічної безпеки та акцентування наукової думки на регіональному захисті може мати серйозні й головне – негативні – політичні наслідки [53]. Перенесення акцентів з національної на регіональну безпеку об'єктивно призводить до так званих відцентрових сил, які можуть підривати державний унітарний устрій таких країн, до яких відноситься, зокрема, й Україна. За певних обставин це може спричинити навіть руйнування цілісної економічної системи країни, якщо, наприклад, умови забезпечення економічної безпеки деякого регіону чи декількох регіонів суперечать реальностям забезпечення національної економічної безпеки. Саме так це відбулося при розпаді економічної системи колишнього Радянського Союзу, коли пріоритети у сфері безпеки змістилися з союзного рівня до рівня його окремих союзних республік.

Тому при здійсненні будь-яких теоретичних досліджень чи впровадженні якихось програм, заходів, експериментів тощо у сфері економічної безпеки окремих регіонів України (будь-то центр, захід, схід, АР Крим) необхідно ставитися до цього дуже ретельно й зважено і, перш за все, дотримуватися системної субординації безпеки регіонів з національною безпекою. Продовжуючи цю тезу, треба наголосити на

тому, що в умовах економічного сьогодення набагато важливішим стає питання захисту глобальних національних інтересів України як цілісної суверенної держави на її шляху до євроінтеграції; тим більше, що цей шлях, як показує наявний досвід, для української держави не є абсолютно небезпечним. Отже, на наше переконання, ставлення науки до дослідження регіональної безпеки повинно бути підпорядковано загальним пріоритетам національної безпеки, а дослідження регіональної безпеки можливе тільки у рамках безпеки держави. Тобто захищеність регіонів має у якості певних обмежень глобальні цілі забезпечення національної безпеки як системи вищого рівня.

Розвиваючи ідею інтегрованості економічної безпеки регіонів з національною безпекою, можна продовжити це у такому сенсі. По-перше, безпека, як відомо, потрібна при наявності загроз; по-друге, будь-які загрози негативно впливають на діяльність системи, у даному випадку – економічної системи держави, і призводять до негативних руйнівних наслідків; по-третє, при негативному впливі цих загроз глобальній системі необхідно сконцентрувати свої зусилля, у тому числі й своїх системних елементів, задля відповідного захисту від цих загроз; і, як висновок, – в умовах дії загроз посилюється актуальність інтеграційних зв'язків між регіональними складовими національної економіки.

Проблеми, що вирішуються в кожному регіоні, значною мірою повинні відповідати загальноукраїнським цілям і завданням. Але при цьому, якщо це не суперечить загальнодержавним інтересам, необхідно враховувати також і деякі місцеві особливості. Зокрема, це передбачає: формування регіонального господарського механізму, що регулює соціально-економічний розвиток регіону; реконструкцію регіональної промислової системи з урахуванням господарської ємкості локальних екосистем; розробку комплексних міжрегіональних схем, які охоплюють території декількох регіонів України. Програмні та прогностичні документи загальнонаціонального рівня повинні слугувати орієнтирами для розробки регіональних програм економічного розвитку і разом з відповідними правовими актами та нормативами визначати економічні умови їх реалізації. Бо тільки за умови системності економічної безпеки можна захистити Україну від будь-яких посягань на її економічні інтереси з боку будь-яких суб'єктів, забезпечуючи тим самим єдність та захищеність нашої суверенної держави.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Проведене дослідження показало поступовий і доволі стрімкий розвиток наукових поглядів на сутність категорії економічної безпеки держави, різні науковці по-різному висловлюються стосовно її змісту, ознак, особливостей тощо; зважаючи на актуальність цієї проблеми, можна прогнозувати і подальший інтерес дослідників до цієї проблеми. Але, в будь-якому випадку, економічну безпеку держави необхідно розглядати з наступних позицій: по-перше, не тільки у статичному аспекті, як це зазвичай робиться багатьма вченими, скільки у динаміці цього явища, бо цього вимагають швидко змінювані середовище і умови її забезпечення; по-друге, в перебігу подій і процесів інтеграційного чи глобалізаційного характеру необхідно виходити з національних інтересів України задля забезпечення захисту її національних інтересів; по-третє, вкрай необхідно забезпечити застосування системного підходу до дослідження і практичного створення системи економічного захисту держави, з урахуванням паритету інтересів держави і її регіонів, але при цьому пріоритетом має бути загальнодержавні інтереси; по-четверте, для вирішення проблем у проведенні системних реформ владі доцільно було б застосовувати центристський консенсус та так званий метод «акордеону», які б забезпечили необхідну управлінську гнучкість і зменшення спротиву проведенню реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Акімова, Л.М. (2018). Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, рівні, складники. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, (1). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/3.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/3.pdf)
- [2] Чубукова, О.Ю. & Воронкова, Т.Є. (2014). Система економічної безпеки (екосистейт): сутність, структура. *Ефективна економіка*, (2). URL: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Chubukova2015052803.pdf
- [3] Утенкова, К.О. (2019). Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*, (9), 133-144. DOI: 10.26565/2310B9513B2019B9B17
- [4] Амитан, В.Н. (2000). Экономическая безопасность: концепция и основные модели. *Економічна кібернетика*, (3-4), 13-20.
- [5] Бандурка, О.М., Духо, В.Є., Петрова, К.Я. & Черв'яков, І.М. (2003). *Основи економічної безпеки*. Харків: видавництво Національного університету внутрішніх справ.
- [6] Білорус, О.Г. & Лук'яненко, Д.Г. (2001). *Глобалізація і безпека розвитку*. Київ: КНЕУ.
- [7] Шлемко, В.Т. & Бінько, І.Ф. (1997). *Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення*. Київ: НІСД.

- [8] Геєць, В.М., Кизим, М.О., Клебанова, Т.С. & Черняк, О.І. (2006). *Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство*. Харків: Інжек.
- [9] Чальцева, О.М. (2010). Українська євроінтеграція: шлях в нікуди чи реальний зовнішньополітичний вектор? *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія*, (Т. 131:118), 102-106.
- [10] Данільян, О.Г., Дзьобань, О.П. & Панов, М.І. (2002). *Національна безпека України: структура та напрямки реалізації*. Харків: Фоліо.
- [11] Ермошенко, М.М. (2001). *Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення*. Київ: КНТЕУ.
- [12] Machovski, H. (1985). Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichten. *Aus Politik u Zeitgeschichte*, (5), 39-44.
- [13] Жаліло, Я.А. (2001). Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації. *Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти*. Київ: Сатсанга.
- [14] Задорожний, Г.В. (1999). *Экономическая безопасность и теневая экономика*. Харків: ХИБМ.
- [15] Мунтіян, В.І. (1999). *Економічна безпека України*. Київ: КВІЦ.
- [16] Мішина, І.Г. (2007). *Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій* (дис. ... канд. ек. наук). Донецький національний університет економіки і торгівлі. Донецьк, Україна.
- [17] Мішина, І.Г. (2004). Проблема формування теоретичних основ економічної безпеки суспільства. *Торгівля і ринок України*, (Вип. 16 : Т. 1). Донецьк: ДонДУЕТ.
- [18] Пастернак-Таранушенко, Г.А. (2002). *Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення*. Київ: Кондор.
- [19] Пендюра, М.М. (2005). *Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій* (дис. ... канд. юрид. наук). Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, Україна.
- [20] Сухоруков, А.І. & Ладюк, О.Д. (2007). *Фінансова безпека держави*. Київ: Центр учбової літератури.
- [21] Скорук, О.В. (2016). Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, (3), 39-42.
- [22] Мандзіновська, Х.О. (2016). Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Економічні науки. Наукові записки Української Академії друкарства*, (2), 159-166.
- [23] Акімова, Л.М. (2016). Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, (10). URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1247>
- [24] Сак, Т.В. (2013). Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. *Інноваційна економіка*, (6), 336-340. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_81
- [25] Малишко, В.М. (2015). Актуальні проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки України. *Юридичний вісник*, (4), 129-133.
- [26] Кобзар, Н.І., Геращенко, С.О. & Кірієнко, О.М. (2016). Економічна безпека України: аналіз стану в сучасних умовах. *Економічний вісник*, (2), 49-56.
- [27] Цвігун, Т.В. (2017). Економічна безпека в системі національної безпеки України. *Економіка і суспільство*, (11), 150-156.
- [28] Гбур, З.В. (2018). Економічна безпека України в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*, (2), 97-101.

- [29] Колеснікова, К.С., Маліновська, І.А. & Чабаров, В.О. (2018). Економічна безпека України в контексті глобалізаційних викликів. *Молодий вчений*, (3), 351-354.
- [30] Попадинець, Н.М. (2016). Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. *Економіка та управління національним господарством*, (2), 20-23.
- [31] Акімова, Л.М. (2018). Механізми державного управління економічною безпекою України: аналіз чинників впливу, систематизованих за окремими сферами її розвитку. *Аспекти публічного правління*, (6-7), 5-13. DOI : 10.15421/151833
- [32] Лысенко, Ю.Г., Мищенко, С.Г., Руденский, Р.А. & Спиридонова, А.А. (2002). *Механизмы управления экономической безопасностью*. Донецьк: ДонНУ.
- [33] Чумаченко, Н.Г., Червова, Л.Г., Кузьменко, Л.М., Дубинина, М.В. & Солдак, М.А. (2007). *Развитие производственной сферы региона: теоретические и практические аспекты государственного регулирования*. Донецк: ИЭП НАНУ.
- [34] Чумаченко, Н.Г., Червова, Л.Г., Кузьменко, Л.М., Медведев, Д.Н. & Васильченко, Е.Р. (2010). *Регион в условиях роста открытости национальной экономики*. Донецк: ИЭП НАНУ.
- [35] Антоненко, В.Н., Портнова, Г.А. & Бурлуцкий, Б.В. (2014). *Концептуальный подход к исследованию экономической безопасности регионов Украины в аспекте современной интеграционной парадигмы*. *Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки*, (Т. 1, с. 344-353). Дніпропетровськ: ФОП Дробязко С.І.
- [36] Авансова, Н.Е. (2016). Економічна безпека України в системі економічної безпеки Європейського Союзу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, (56), 74-82.
- [37] Глущенко, О.О. & Туленінова, Д.М. (2016). Вплив євроінтеграції на економічну безпеку вітчизняних підприємств. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*, (1), 112-119.
- [38] Шнипко, О.С. (2006). *Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект*. Київ: Генеза.
- [39] Гусев, В.С. (1992). О некоторых подходах к разработке концепции экономической безопасности региона. *Сборник трудов Высших курсов ФСК РФ*. СПб.
- [40] Татаркин, А.И., Романова, О.А., Куклин, А.А. & Яковлев, В.И. (1996). Экономическая безопасность как объект регионального исследования. *Вопросы экономики*, (5), 78-89.
- [41] Фомин, А.М. (2010). Экономическая безопасность государства. *Международные процессы*, (Т. 8, 3), 118-133. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=18874126>
- [42] Фесик, С.В. (2019). *Обеспечение экономической безопасности в сфере реализации государственных программ с привлечением государственно-частного партнерства*. (дис. ... канд. екон. наук). Сургутский государственный университет. Сургут, РФ.
- [43] Березин, А.Э. (2016). Государственно-частное партнерство: проблема энергоэффективности инфраструктурных проектов. *Международный научно-исследовательский журнал*, (5, част. 1), 32-35. DOI: 10.18454/IRJ.2016.47.177
- [44] Илларионов, А. (1998). Критерии экономической безопасности. *Вопросы экономики*, (10), 35-58.
- [45] Ускова, Т.В. (2019). Ключевые угрозы экономической безопасности России. *Проблемы развития территории*, (1), 7-16. DOI: 10.15838/ptd.2019.1.99.1
- [46] Пугачев, И.О. Мировой экономический кризис как индикатор внутренних проблем отечественного хозяйства. *Экономическая безопасность России: вызовы XXI века: материалы II международной научно-практической конференции* (153-157) 16 марта, 2017, Саратов, РФ: ССЭИ РЭУ им. Г.В. Плеханова.
- [47] Кутукова, Е.С. (2016). *Современные тенденции определения экономической безопасности страны*. Москва: РУСАЙНС.

- [48] Субтельний, О. (1993). *Україна: Історія : навчальний посібник*. Київ: Либідь.
- [49] Ансофф, И. (1989). *Стратегическое управление*. Л.И. Евенко (пер. с англ., ред.). Москва: Экономика.
- [50] Антоненко, В.М. Державно-управлінська діяльність: «гра на акордеоні» та центристський консенсус. *Публічне управління: розвиток конституціоналізму в Україні та проведення конституційної реформи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародно. участю) (103-107)*. 8-9 червня, 2016, Красноармійськ, Україна: ДВНЗ «ДонНТУ».
- [51] *Про стандартизацію* (Закон України). № 1315-VII. (2014). Вилучено з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.
- [52] *Конституція України*. (Закон України). № 254к/96-ВР. (1996). Вилучено з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/page>.
- [53] Петренко, О.В. & Антоненко, В.М. Регіональна безпека в контексті національної безпеки України. *Фінансова система Незалежної України: аналіз історії, проблеми сьогодення та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної наукової конференції (62-65)*. 13-14 травня, 2016, Покровськ, Україна: ДВНЗ «ДонНТУ».